

Xaləddin Sofiyev,
Kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent ADMLU-nun "Sosial-siyasi
elmlər kafedrasının" müdiri

21 yaşında Konstantinopolu fəth edib İstanbula çevirən Sultan II Mehmed həm də şeir yazırdı. II Muradın (1421-1451) ölüm xəbəri, Manisada olan oğlu II Mehmedə çatan kimi o, vaxt itirmədən atına mindi və "məni sevən ardınca gəlsin" deyərkən yola düşdü. Vəzirler, bəylərbəylər, alimlər, ordu onu qarşılamağa çıxmışdı. II Mehmed evvelcə Ədiməyə daxil oldu. 18 fevral 1451-ci ildə Ədimə sarayında cülüs (hökmdar taxtına çıxma) mərasimi başlandı. II Mehmed bu möhtəşəm izdihamın qarşısında hökmdarlıq taxtına çıxdı. Bu onun hakimiyyətə ikinci gəlişi idi (1444-1446; 1451-1481). İkinci dəfə taxta çıxan Mehmed dövləti ailəsinin himayəsi ilə deyil, öz ağılı ilə idarə etməyə başladı.

Sultan II Mehmedin səltənətdə rəqibi yox idi. Böyük arzularına çatmaq üçün hazırıq işləri görürdü. O, qarşısına qoyduğu məqsədə - İstanbula (Konstantinopolun) fəthinə hazırıqlı başladı. Mehmed evvelcə venesiyalılarla və macarlarla müqavilə bağladı.

Sultan II Mehmedin Karaman Bəyi ilə birlikdəyi gören Bizans imperatoru türklərdən daha çox güzəşt almaq üçün qəbul olunan yeni tələblər irəli sürdü. İmperator elçiləri Orxan Çələbi üçün verilən bac-xəracın iki dəfə artdığını, bu xərac verilməzə şahzadə Orxan Çələbini sərbəst buraxacağını, silah və donanma ilə türklərin əlində olan torpaqları işğal edəcəklərini bildirdi.

Orxan Çələbi xanədan çəkilmələrində uduzaraq Bizansın paytaxtına qaçmışdı. II Mehmed şahzadə Orxan Çələbinin saxlanması üçün Bizans imperatoruna iki dəfə 300 min akça verməyi öhdəsinə almışdı. Bununla da Orxan Çələbinin səltənət iddiası ilə çıxış etməsinin qarşısını alırdı. Görkəmli tarixçi Uzunçarşılı-

Konstantinopolu fəth edən Sultan II Mehmed

nın irəli sürdüyünə görə şahzadə Orxan II Muradın qarşısı, yəni II Mehmedin əmisli idi.

Bizans elçiləri ilə yaxşı davranaraq onları yola saldıqdan sonra Sultan II Mehmed Karaman üzərinə səfər etdi. Onun Karaman ilə çox məşğul olmağın niyyəti yox idi. Buna görə də Karaman Bəyi II İbrahim bəy ilə işləri tezliklə yoluna qoydu. Karaman səfərindən dönüb Gəlliboluya gələrkən Orxan Çələbi üçün heç bir ödənc verilməyəcəyini bildirdi. Buradakı rumların isə qovulmasını əmr etdi. Bu, Bizanslara verilən cavab idi.

İmperator çox ehtiyatsız hərəkət etdiyini anlamışdı, amma artıq iş-ışdən keçmişdi. Gənc sultan artıq niyyəti gizlətmirdi. İstanbula fəthi üçün hərbi işlər

sürətə gəldi. İstanbula dənizdən mühasirəsi üçün babası I İldırım Beyazid (1389-1402) Bosfor sahilində 1395-ci ildə tikdiriyi Gözələhisar (Anadolu qalasının) qarşısında Boğazkəsen qalasını (Rumeli qalasını) tikdirməyi qərar alır. 1452-ci ilin martında başlanan qalanın tikintisində 6 min adam iştirak edirdi. Qalanın tikintisi 4 aya başa çatdı.

Sultanın əmri ilə Boğazkəsen qalası vasitəsilə gəmilərə nəzarət edilirdi. Yük və hərbi gəmilər kömrük nəzarətindən keçməli və vergi verməli idi.

Boğazkəsen qalasının tikintisində qurtarmasını eşidən imperator Sultanın yanına elçi göndərərək İstanbula hücumu dayandırmağı xahiş etdi və bunun əvəzinə na qədar istəyirsə bac-xərac verəcəyini bildirdi. Bir mənbənin verdiyi məlumata görə, Sultanın əmri ilə Boğazkəsen qalası vasitəsilə gəmilərə nəzarət edilirdi. Yük və hərbi gəmilər kömrük nəzarətindən keçməli və vergi verməli idi.

Boğazkəsen qalasının tikintisində qurtarmasını eşidən imperator Sultanın yanına elçi göndərərək İstanbula hücumu dayandırmağı xahiş etdi və bunun əvəzinə na qədar istəyirsə bac-xərac verəcəyini bildirdi. Bir mənbənin verdiyi məlumata görə, Sultanın əmri ilə Boğazkəsen qalası vasitəsilə gəmilərə nəzarət edilirdi. Yük və hərbi gəmilər kömrük nəzarətindən keçməli və vergi verməli idi.

carırım".

İstanbula Romadan və Genuyadan nümayəndələr gəlir və özləri ilə ərzaq və hərbi sursat gətirirdilər. Lakin daxildə də bunlara qarşı çıxanlar var idi. Türkün gücünü və bu müharibədə öz məğlubiyyətini gören Bizans hərbi donanmasının başçısı Luka Notaras məşhur bir cümlə söyləmişdi: "Latinların tacındansa, şəhərdə türk çalmasını hökmlərini daha yaxşıdır".

Bizanslılar İstanbula müdafiə edən hərbi qüvvələri haqqında mənbələrdə ətraflı məlumat yoxdur. Lakin göstərilir ki, 26 döyüş gəmisə var idi. İstanbula əhalisi 200 mindən çox idi. İstanbula divarları dünyanın ən möhkəm divarları idi. Hündürlüyü 27 metr, eni 4 metr idi. Türklərin Ədirnadan hərəkət etdiklərini və İstanbula yaxınlaşdıklarını gören bizanslılar Saray bümü ilə Xaliç arasında qalanı zəncir kəkərək Xaliçin yolunu bağladı. Bu qalın zəncir dairəvi birjalara üzərində oturulmuşdu və türk gəmilərinin Xaliç girmələrinə mane olacaqdı.

1 fevral 1453-cü ildə Sultan Mehmed "Şahi" adı verilən böyük topun İstanbula doğru çıxarılmasını əmr etdi. Bu topun diametri 3 metr, güllələrin ağırlığı 1500 kq idi. Türk orduları 100 min nəfərdən artıq idi. 6 aprel 1453-cü ildə ordu İstanbula divarlarının 700-800 metrliyinə yaxın-

laşdı. Türk ordusunun başçısı Sultan Mehmedin 15 min nəfərlik süvari birliyi ilə mərkəzdə Topqapı ilə Ədirnəqapı arasında yer tutmuşdu. İstanbula müdafiəsi 52 km bir ərazini əhatə edirdi. Mühasirə işləri tamamlanıqdan sonra sultan Bizans imperatorunun təslim olması üçün elçiləri göndərdi. İmperator təslim olmağı qəbul etmədi və müharibənin məsuliyyətini öz üzərinə götürmüşdü.

Bizanslılar türklərin hücumunu Topqapı tərəfindən gözləyirdilər. Sultan Mehmed o günə qədər heç bir sərkərdənin ağına gəlməyən taktika işlətdi. Qurudan Xaliçə qədər taxta düzdürdü və onun üzərinə piy sürtdürdü. Aprelin 22-də həmin taxtaların üzəri ilə gəmiləri Xaliç sularına endirdi.

Aprelin 24-də və 28-də bizanslılar əks hücumu keçirdilər və hər ikisi müvəffəqiyyətsizliyə uğradı. Bundan zəvəblənən bizanslılar əsir saxladılar 260 türkün başını kəsib qala divarlarının dibinə atdılar.

Sultan Mehmed İstanbula alınması üçün tez-tez taktikasını dəyişirdi. 600 metrlik masafadan lağım ataraq şəhərə girmək mümkün olmaqda sultan bir gecədə İstanbula divarlarından hündür olan, hərəkət edən qüllələr düzəltdirdi. Qüllələrdən şəhər top atəşinə tutuldu.

29 may 1453-cü ildə Sultan "hücum" əmrini verdi. Toplar gurladı. "Allaha! Allaha!" səsləri göyü inlətdi və türk ordusu hər tərəfdən qabaran bir dəniz kimi divarlara doğru hücum etdi. 50 minlik türk qoşunu hücum keçdi. Qala divarlarına 2 min nərdəvan qaldırdı. Bizanslılar yuxarı qalxan türk əsgərləri üzərinə qaynar yağ, Rum atəşi, daş-ox yağdırırdılar. Əyriqıran tərəfdən nərdəvanla dirimədən türk döyüşçülərindən kiçik zabit Ulubatlı Həsən olındı ki türk bayrağını bürcünə üzərinə taxdı. Bizanslı oxçular tərəfindən Ulubatlı Həsən öldürüldü. Lakin

onun ucaldığı bayraq türk əsgərini coşdurdu.

İstanbula divarları ələ keçirildikdən sonra Sultan Mehmed Ulubatlı Həsənin qəbrini üzərində dua oxudu, təşəkkür etdi. Uca səslə yanındakılara: "Əgər Sultan olmasaydım, Ulubatlı Həsən olmaq istəyirdim" - dedi.

Bizans imperatoru Konstantin yaralı türk əsgəri tərəfindən öldürüldü. Ayasofiyada toplanan 50 min şəhər əhalisi sərbəst buraxıldı. Sultan baş nazir Lukas Notapasa Konstantinin cəsədinin tapılıb dini mərasimlə dəfn olunmasını əmr etdi.

29 may 1453-cü ildə 21 yaşlı Sultan Mehmed İstanbula beləcə fəth etdi. Bundan sonra onu II Sultan Mehmed Fateh adlandırdılar. İstanbula fəth tarixi "Qurani-Kərim" ayələrinin birində işarə edilmişdir. Həzrət Peyğəmbər hədisi-Şəriflərinin birində isə İstanbula fəth ediləcəyini açıq-aşkar xəbər verirdi. Bu hədisi-Şərifdə deyilirdi: Konstantiniyyə (İstanbula) şübhəsiz fəth ediləcəkdir. Onu fəth edən əmr na gözəl əmirdir. Bu əsgər na gözəl əsgərdir! Sultan II Mehmed Fateh Həzrət Peyğəmbərin müjələdiyi xoşbəxt döyüşü oldu.

Fateh Sultan 49 il 7 ay 5 gün yaşadı. Səltənəti 30 il 2 ay 14 gün sürdü. Bu müddətdə o, iki imperatorluğu, dörd krallığı, altı prinsliyi, dörd əyalətli tutaraq 17 dövləti dünya xəritəsindən silmiş və torpaqlarına da öz imperatorluğuna qatmışdı.

Zəka və istedadlı, əski və yeni bilikləri tam olaraq qavrayış və insani davranışlarıyla seçilmişdi. Ərəb və fars ədəbiyyatını dərinləndirməklə yanaşı, yunan filosoflarının da əsərlərini oxuyur və biliyi genişləndirirdi. "Avni" təxəllüsü ilə şeir yazırdı. Savadını artırmaq üçün daima yanında müəllimlər saxlayırdı.

Vətənin mənafeyini həmişə qoruymuş, fikri dövlətdə adamlarının yaxşı yaşamasına yönəlmişdi.